

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№1

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2026

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, yanvar.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukurimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirathbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

INSON KAPITALINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	52
Dilnoza Ruziqulova Xoliqovna	
MAHALLIY BUDJET DAROMADLAR BAZASINI BAHOLASH SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH.....	56
Isoqov Zafarjon Zokirjonovich	
INNOVATSION IQTISODIYOTDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA XALQARO TAJRIBA	60
Maksumova Umidaxon Sadikjonovna	
ОЛИГОПОЛИЯ И ТЕОРИЯ ИГР	64
Камилова Наргиза Абдукаххоровна, Наимов Самандар Раджабович	
ЦИФРОВЫЕ ИНВЕСТИЦИИ НА ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОМ ТРАНСПОРТЕ: НОВАЯ ЭРА ЭФФЕКТИВНОСТИ	67
Каракулов Фарход Зайпудинович	
MEVA-SABZAVOTCHILIK MAHSULOTLARINING EKSPORT SALOHİYATINI BOSHQARISH SAMARADORLIGINING INNOVATSION YECHIMLARI	72
Ergashev Jamshid Axmadaliyevich	
MOLIYAVIY AKTIVLARNING IQTISODIY MOHIYATI VA TIJORAT BANKLARIDA ULARNING SIFAT MEZONLARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	77
Iskandarova Munisa Hasan qizi	
MOLIYAVIY RISKLARNI BOSHQARISHDA SUN'IY INTELLEKTNI QO'LLASH IMKONIYATLARI	82
Xojiyev Jaxongir Dushabayevich, To'xtayev Kamol Po'latovich	
MARKETING VA BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA TAYYOR KIYIMLARNING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	87
Bababekova Gulchexra Baxtiyarovna	
NAMANGAN VILOYATI QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA MODERNIZATSIYA JARAYONLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNING IQTISODIY AHAMIYATI	93
Odilova Malika Abdushukur qizi	
TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH.....	98
Toshtemirov Xojjakbar Qahramon o'g'li	
ТУРИЗМ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ	103
Артикова Шохида Ильясовна	
MINTAQALARDA OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARI INNOVATSION SALOHİYATINI BOSHQARISH METODOLOGIYASINI JORIY ETISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	107
Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich	
THEORETICAL ASPECTS OF SERVICES IN THE CONTEXT OF UZBEKISTAN'S ECONOMIC TRANSFORMATION	114
Umidjon Normurodov, Qodirov Yusufbek Suyunbek ugli	
РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ ОБУВНОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВЫХ ИННОВАЦИЙ	120
Расулов Нозимжон Набиджонович	
QISHLOQ XO'JALIGI SOHASIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNING JORIY QILINISHI VA UNI OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDAGI AHAMIYATI.....	125
Saburov Jumanazar Saliyevich	
KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHNING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI VA ICHKI BOZORNI KENGAYTIRISH IMKONIYATLARI	129
Mayliyeva Sadoqat Safayozovna	
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТРАНСПОРТНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Убайдуллаев Худоёр Бахтиёр угли	

MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASTERLARI SALOHİYATIDAN SAMARALI FOYDALANISHNING XORIJ TAJRIBASI	141
Xayitov Rustam Burxonovich	
BARQAROR MOLIYALASHTIRISH KONSEPSIYASIGA MUVOFIQ "YASHIL" INVESTITSİYALARNI RIVOJLANTIRISH.....	146
Abduraxmonov Alimardon Sodiq o'g'li	
BANK XIZMATLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLI MARKETINGDAN FOYDALANISH.....	151
Dushamov Maxmudjon Maksudbekovich	
HUDUDLARDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI VA ISTIQBOLLARI	159
Ibodova Dilsora Ibodovna	
INVESTITSION PORTFELLARNI SHAKLLANTIRISH, BAHOLASH VA BOSHQARISH.....	165
Baymanova Mavlyuda Djurayevna, Abdullaeva Shohista	
KICHIK XIZMATLAR FAOLIYATINI RASMIYLASHTIRISH ORQALI AHOLI BANDLIGI KO'RSATKICHLARINI OSHIRISH.....	170
Xalimbetov Farxad Bagibekovich	
MONOPOLIYAGA QARSHI BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH: XORIJIY TAJRIBA VA MILLIY YONDASHUVLAR.....	173
Akbarov Jasur Ikromjon o'g'li	
СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ДИНАМИКИ И СЕЗОННОСТИ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	179
Салиходжаева Умида Абдуакбар кизи	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDAGI TALABNI PROGNOZLASHNING CHAKANA MARKETING INNOVATSİYASINI TAKOMILLASHTIRISHDAGI ROLI	186
Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi	
ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA ISLOMIY MOLIYA VA NOBANK KREDIT TASHKIOTLARIDA STRATEGIK BOSHQARUVNING NAZARIY ASOSLARI	195
Galatov Abbos Alibekovich, Xalilov Nurullo Xamidillayevich	
TEMIR YO'L YO'LOVCHI TASHISH KORXONALARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MODELLARI	200
Eshboyev Ulug'bek Farxodovich	

TEMIR YO'L YO'LOVCHI TASHISH KORXONALARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MODELLARI

Eshboyev Ulug'bek Farxodovich

“O'zbekiston temir yo'llari” AJ

Iqtisodiy tahlil va prognozlash departamenti yetakchi mutaxassisi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Yashil iqtisodiyot” kafedrası mustaqil izlanuvchisi

ORCID: 0009-0004-7033-6375

Annotatsiya. Maqolada temir yo'l transportida yo'lovchi tashishning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida yo'lovchi tashish tizimidagi asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlar tahlil qilinib, tizimda uchraydigan asosiy muammolar aniqlangan hamda ularni hal qilish yo'llari ishlab chiqilgan. Iqtisodiy samaradorlikka bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omillar, xususan, infratuzilma rivojlanishi, operatsion xarajatlarning optimalligi va tarif siyosati ko'rib chiqilgan. Maqolada zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni joriy etish orqali yo'lovchi tashish xizmatlarining samaradorligini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari temir yo'l transporti iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun yangi va samarali usullarni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: temir yo'l transporti, yo'lovchi tashish samaradorligi, infratuzilma, tarif siyosati, innovatsion texnologiyalar, xarajatlarni optimallashtirish.

Abstract. The article examines the issues of increasing the economic efficiency of passenger transportation in railway transport. In the course of the research, the main economic indicators of the passenger transport system were analyzed, the main problems encountered in the system were identified and ways of solving them were developed. Factors that have a direct impact on economic efficiency, in particular, the development of infrastructure, the optimality of operating costs, and the tariff policy, are considered. The article elaborates practical recommendations on improving the efficiency of passenger transport services by introducing modern technologies and innovative approaches. The results of the research suggest new and effective ways to increase the economic efficiency of railway transport.

Key words: Railway transport, passenger transport efficiency, infrastructure, tariff policy, innovative technologies, cost optimization.

Аннотация. В статье исследуются вопросы повышения экономической эффективности пассажирских перевозок на железнодорожном транспорте. В ходе исследования проведён анализ основных экономических показателей системы пассажирских перевозок, выявлены ключевые проблемы, возникающие в данной сфере, а также разработаны пути их решения. Рассмотрены факторы, непосредственно влияющие на экономическую эффективность, в частности развитие инфраструктуры, оптимальность операционных затрат и тарифная политика. В статье разработаны практические рекомендации по повышению эффективности пассажирских перевозок на основе внедрения современных технологий и инновационных подходов. Результаты исследования предлагают новые и эффективные методы повышения экономической эффективности железнодорожного транспорта.

Ключевые слова: железнодорожный транспорт, эффективность пассажирских перевозок, инфраструктура, тарифная политика, инновационные технологии, оптимизация затрат.

KIRISH

Temir yo'l transporti mamlakat iqtisodiyotining strategik jihatdan muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Yo'lovchi tashish tizimining samaradorligini oshirish nafaqat transport kompaniyalarining daromadlarini ko'paytirishga, balki aholining qulay va xavfsiz harakatlanishiga ham hissa qo'shadi. So'nggi yillarda yo'lovchi tashish xizmatlarini optimallashtirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va infratuzilmani yangilash masalalari alohida dolzarblikka ega bo'ldi. Temir yo'l transportining bugungi kunda raqobatbardoshligini saqlab qolish uchun samarali qarorlar qabul qilish talab etiladi.

O'zbekiston Respublikasi hukumati tomonidan temir yo'l transportida iqtisodiy samaradorlikni oshirish maqsadida bir qator qarorlar qabul qilindi. Xususan, "O'zbekiston temir yo'llari" aksiyadorlik jamiyati tomonidan infratuzilmani modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va transport xizmatlari sifatini oshirish bo'yicha qator dasturlar amalga oshirilmoqda. Ushbu chora-tadbirlar yo'lovchi tashish samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Shu bilan birga, 2023-yilda qabul qilingan qarorlarga ko'ra, raqamli texnologiyalarni keng joriy qilish va operatsion xarajatlarni optimallashtirish orqali transport tizimidagi xizmat ko'rsatish sifatini yanada yaxshilash ko'zda tutilgan. Ushbu qarorlar natijasida yo'lovchi tashish tizimining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun innovatsion yondashuvlar joriy etilib, tarif siyosati optimallashtirilmogda.

Ushbu maqolada temir yo'l transportida yo'lovchi tashishning iqtisodiy samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari ko'rib chiqiladi. Xususan, infratuzilma holatini yaxshilash, texnologik yangiliklar va tarif siyosatini optimallashtirish orqali samaradorlikni oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Mavjud qarorlar va dasturlar asosida transport xizmatlarini yaxshilash hamda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Temir yo'l transporti faoliyatining iqtisodiy samaradorligini baholash masalasi transport iqtisodiyoti nazariyasida uzoq yillardan buyon muhim ilmiy yo'nalish sifatida shakllangan. Dastlabki tadqiqotlarda ushbu soha asosan tabiiy monopoliya modeli doirasida talqin qilingan. J. Button va K. Haynesning ishlarida temir yo'l transporti samaradorligi tashish hajmlari, tarif siyosati va infratuzilma sig'imi bilan bog'langan bo'lib, iqtisodiy natijalar asosan bozor ko'rsatkichlari orqali baholangan. Ushbu yondashuvda ishlab chiqarish jarayonining ichki iqtisodiy mexanizmlari ikkinchi darajali omil sifatida ko'rilgan.

Keyinchalik M. Gathon va P. Pestieau tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda temir yo'l transportida xarajatlar tuzilmasi muammosi markaziy o'ringa chiqarilgan. Ular operatsion xarajatlarning yuqori doimiy qismi, texnik xizmat ko'rsatish va infratuzilmani saqlash bilan bog'liq xarajatlar tashish hajmiga nisbatan past elastiklikka ega ekanini asoslab bergan. Shu bilan birga, mualliflar xarajatlarning oshishi doimo samarasizlik belgisi emasligini, balki texnologik va institutsional cheklovlar natijasi bo'lishi mumkinligini ta'kidlagan.

Iqtisodiy samaradorlikni baholashda ishlab chiqarish va moliyaviy natijalar o'rtasidagi bog'liqlik masalasi R. Oum, A. Waters va J. Yu tomonidan chuqur tahlil qilingan. Ularning ishlarida temir yo'l transporti samaradorligi xarajatlar, daromadlar va quvvatlardan foydalanish darajasi orqali integrallashgan holda baholanadi. Mazkur yondashuv samaradorlikni faqat tashish hajmi bilan o'lchash cheklanganligini ko'rsatib bergan bo'lsa-da, ishlab chiqarish jarayonining ichki iqtisodiy indikatorlari yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

So'nggi yillarda temir yo'l transportida samaradorlik va raqobatbardoshlikni bog'lovchi tadqiqotlar ko'paygan. A. Nash va C. Smith ishlarida transport tizimlarida raqobatbardoshlik faqat bozor ulushi yoki eksport hajmi bilan emas, balki tannarx barqarorligi, energiya samaradorligi va quvvat yuklanishi orqali shakllanishi ta'kidlanadi. Ushbu yondashuv temir yo'l transportini ishlab chiqarish tizimi sifatida qayta talqin qilishga xizmat qilgan.

Energiya va resurs samaradorligi masalalari D. Banister va Y. Berechman tadqiqotlarida alohida o'rganilgan. Ular temir yo'l transportida energiya sarfi va texnologik eskirish darajasi operatsion xarajatlar o'sishining asosiy manbalari ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ushbu ishlarda energiya samaradorligi moliyaviy natijalar bilan to'liq sababiy zanjirda bog'lanmagan.

Raqobatbardoshlikni ishlab chiqarish darajasida talqin qilishga yaqin yondashuvlar M. Porterning qiymat zanjiri konsepsiyasiga tayangan holda rivojlantirilgan. Porter ishlab chiqarish samaradorligini raqobat ustunligining asosiy manbai sifatida ko'rsatsa-da, temir yo'l transporti kabi yuqori kapital sig'imli sohalar uchun ushbu konsepsiya bevosita moslashtirilmagan. Shu sababli keyingi tadqiqotchilar, jumladan, D. Teece va J. Barney, resurslar va dinamik imkoniyatlar nazariyasini ilgari surib, raqobatbardoshlikning ichki iqtisodiy manbalariga e'tibor qaratgan.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar temir yo'l transporti samaradorligini baholashda muhim nazariy asoslarni yaratgan bo'lsa-da, xarajatlar, daromadlar va quvvatlardan foydalanish o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqligini yagona endogen iqtisodiy mexanizm sifatida ochib berish yetarli darajada amalga oshirilmagan.

Aynan shu bo'shliq ushbu tadqiqot doirasida ishlab chiqarish darajasidagi iqtisodiy indikatorlar asosida temir yo'l transporti samaradorligini baholash zaruratini yuzaga keltiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tahlil va sintetik yondashuvlar usullaridan samarali foydalanildi. Xususan, temir yo'l transportida yo'lovchi tashish tizimining iqtisodiy samaradorligini baholash uchun statistik ma'lumotlar, operatsion ko'rsatkichlar va ularni tahlil qilish usullari qo'llanildi. Ma'lumotlar infratuzilma, texnologik yangilanishlar va tarif siyosatining iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini chuqur tahlil qilishga imkon berdi.

Bundan tashqari, tadqiqot davomida nazariy va amaliy yondashuvlar keng qo'llanildi. Jumladan, xalqaro tajribalar o'rganilib, temir yo'l transportida innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ulardan samarali foydalanish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Shuningdek, tarif siyosatini optimallashtirish va operatsion xarajatlarni kamaytirish bo'yicha tavsiyalar ham taklif etildi.

Tahlil va natijalar

O'tkazilgan tahlillar shuni tasdiqlaydiki, yo'lovchi tashish faoliyatida samaradorlik masalasi faqat moliyaviy natijalar bilan emas, balki talab–taklif muvozanati, tarif siyosati, subsidiyalar, xarajatlar tarkibi va resurslardan foydalanish darajasi bilan chambarchas bog'liqdir.

Birinchi navbatda, yo'lovchi tashish hajmlarining dinamikasi aholining real daromadlari, hududlararo mehnat migratsiyasi va transport xizmatlariga bo'lgan ijtimoiy ehtiyoj bilan belgilanishi aniqlangan.

Xarajatlar tarkibi tahlili shuni ko'rsatdiki, yo'lovchi tashish korxonalarida energiya xarajatlari, texnik xizmat ko'rsatish va mehnat xarajatlari umumiy xarajatlarning asosiy qismini tashkil etadi. 2015–2024-yillar davomida temir yo'l transportida yo'lovchi tashish iqtisodiy samaradorligini baholash uchun turli statistik ko'rsatkichlar asosida tahlil o'tkazilishi mumkin. Bu davr ichida asosiy omillar infratuzilma yangilanishlari, yo'lovchi tashish hajmi, tarif siyosatidagi o'zgarishlar va raqamli texnologiyalarni joriy etish darajasi hisoblanadi. Mana, umumiy tahlil qanday ko'rinishda bo'lishi mumkin (1-jadval).

1-jadval. 2015–2024-yillarda temir yo'l transporti ko'rsatkichlari

yil	Yo'lovchi tashish hajmi	Operatsion xarajatlar	Daromadlar (mln so'mda)
2015	100	2100	3400
2016	105	2200	3500
2017	110	2300	3700
2018	115	2400	3000
2019	120	3000	3800
2020	90	3500	4000
2021	70	2800	3000
2022	100	2500	4231
2023	120	2750	4578
2024	122	2857	7759

1-jadvalda 2015–2024-yillar davomida temir yo'l transportida yo'lovchi tashish hajmi, operatsion xarajatlar va daromadlar dinamikasi aks ettirilgan. Ushbu ko'rsatkichlarning o'zaro bog'liqligi temir yo'l yo'lovchi tashish korxonalari iqtisodiy samaradorligining shakllanish mexanizmlarini tahlil qilish imkonini beradi.

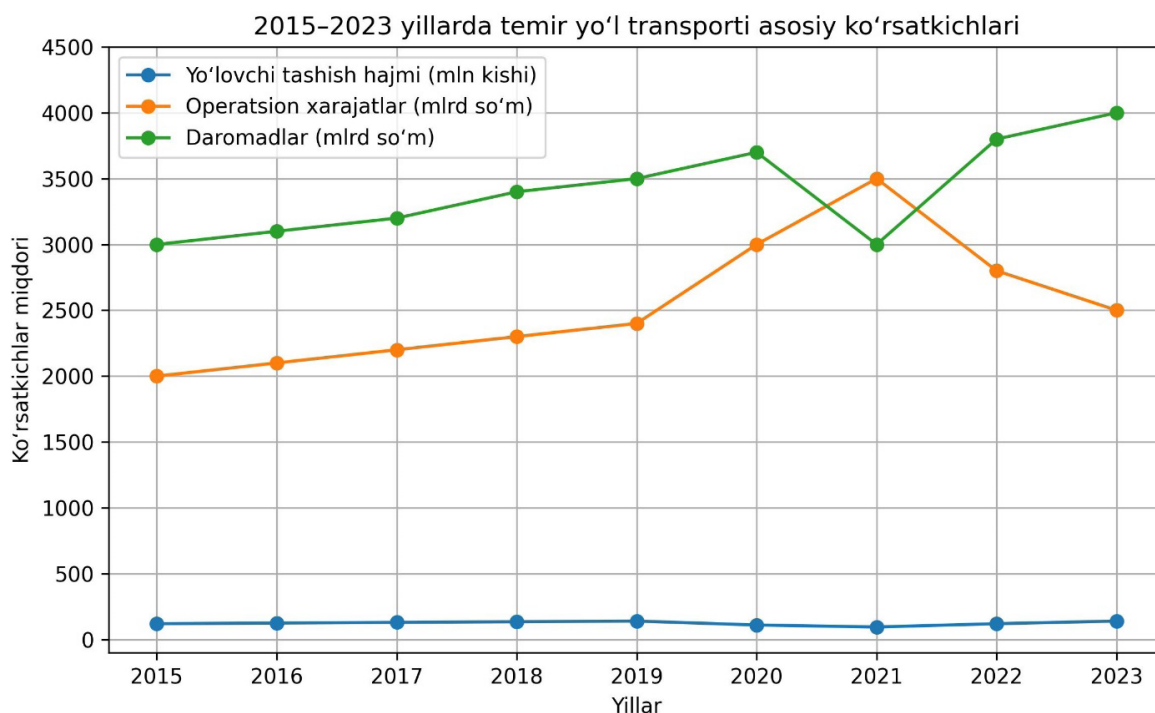
Avvalo, yo'lovchi tashish hajmi dinamikasiga e'tibor qaratilsa, 2015–2019-yillarda barqaror o'sish kuzatiladi: indeks ko'rsatkichi 100 dan 120 gacha oshgan. Bu davrda aholining harakatchanligi, ichki migratsiya va transportga bo'lgan ehtiyojning ortishi talab omillarining nisbatan barqarorligini ko'rsatadi. Biroq 2020–2021-yillarda yo'lovchi tashish hajmi keskin pasayib, mos ravishda 90 va 70 birlikni tashkil etgan. Ushbu pasayish pandemiya sharoitida harakat cheklovleri va talabning qisqarishi bilan izohlanadi. 2022-yildan boshlab tiklanish jarayoni boshlanib, 2024-yilga kelib ko'rsatkich 122 birlikka yetgan, ya'ni pandemiyadan oldingi darajadan ham yuqori natija qayd etilgan.

Operatsion xarajatlar dinamikasi yo'lovchi tashish hajmidan farqli yo'nalishda o'zgarganini ko'rsatadi. 2015–2018-yillarda xarajatlar bosqichma-bosqich oshib borgan bo'lsa, 2019–2020-yillarda keskin sakrash kuzatiladi. Ayniqsa, 2020-yilda yo'lovchi tashish hajmi kamayganiga qaramay, operatsion xarajatlar 3500 birlikka yetgan. Bu holat temir yo'l yo'lovchi tashish korxonalarida xarajatlarning qat'iyligi yuqori ekanini, ya'ni talab qisqargan sharoitda ham infratuzilma, texnik xizmat va mehnat xarajatlari keskin qisqartirilmasligini ko'rsatadi. Keyingi yillarda xarajatlar nisbatan kamaygan bo'lsa-da, 2024-yilda yana o'sish tendensiyasi kuzatilmoqda.

Daromadlar dinamikasi esa yanada murakkabroq jarayonni aks ettiradi. 2015–2019-yillarda daromadlar izchil oshib borgan bo'lsa, 2020-yilda yo'lovchi tashish hajmi pasayganiga qaramay, daromadlar 4000 mln so'mga yetgan. Bu holat tarif siyosati va davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining kuchayganidan dalolat beradi. 2021-yilda daromadlarning pasayishi kuzatilgan bo'lsa-da, 2022–2024-yillarda juda tez o'sish qayd etilib, 2024-yilda daromadlar 7759 mln so'mni tashkil etgan.

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, temir yo'l yo'lovchi tashish korxonalarida iqtisodiy samaradorlik bevosita yo'lovchi tashish hajmiga bog'liq emas. Daromadlarning tez sur'atlarda oshishi xarajatlar o'sishidan ustun kelgan davrlarda moliyaviy barqarorlik mustahkamlangan. Shu bilan birga, xarajatlarning yuqori qat'iyligi samaradorlikni oshirish uchun resurslardan foydalanishni optimallashtirish, xarajatlarni boshqarish va modelga asoslangan iqtisodiy rejalashtirish zarurligini tasdiqlaydi (1-rasm).

1-rasm. 2015–2023-yillardagi temir yo'l transporti ko'rsatkichlari dinamikasi

2015–2023-yillar davomida temir yo'l transporti faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari o'zaro bir xil sur'atda shakllanmaganini kuzatish mumkin. Yo'lovchi tashish hajmi, operatsion xarajatlar va daromadlar dinamikasi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri mutanosiblik mavjud emasligi transport sohasida iqtisodiy samaradorlik masalasi faqat tashish hajmi orqali emas, balki xarajatlar va daromadlar nisbatini hisobga olgan holda baholanishi lozimligini ko'rsatadi.

Yo'lovchi tashish hajmi 2015–2019-yillarda barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etgan. Bu davrda aholi harakatchanligi va temir yo'l xizmatlariga bo'lgan talab izchil shakllangan. Biroq 2020–2021-yillarda yo'lovchi tashish hajmining keskin kamayishi kuzatiladi, bu esa tashqi cheklovlar va harakat intensivligining pasayishi bilan bog'liq bo'lgan. 2022–2023-yillarda esa yo'lovchi tashish hajmi tiklanib, transport xizmatlariga bo'lgan talab asta-sekin barqarorlashganini ko'rsatadi.

Operatsion xarajatlar dinamikasi yo'lovchi tashish hajmiga nisbatan boshqacha yo'nalishda shakllangan. 2015–2019-yillarda xarajatlar bosqichma-bosqich oshgan bo'lsa, 2020–2021-yillarda ularning keskin o'sishi kuzatiladi. Ushbu davrda tashish hajmi pasayganiga qaramay, xarajatlarning yuqori darajada saqlanib qolishi temir yo'l transportida doimiy xarajatlar ulushi katta ekanini va infratuzilmani saqlash bilan bog'liq xarajatlar hajmiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq emasligini ko'rsatadi. 2022–2023-yillarda operatsion xarajatlarning pasayishi xarajatlarni iqtisodiy jihatdan optimallashtirish jarayonlari boshlanganini anglatadi.

Daromadlar dinamikasi esa nisbatan barqaror o'sish trayektoriyasiga ega bo'lgan. 2015–2020-yillarda daromadlar izchil oshgan bo'lsa, 2021-yilda vaqtinchalik pasayish kuzatiladi. Shunga qaramay, 2022–2023-yillarda daromadlar tez sur'atda o'sib, 2023-yilda eng yuqori darajaga yetgan. Bu holat tarif siyosatining qayta ko'rib chiqilishi, xizmat turlarining kengaytirilishi va yo'lovchi oqimining tiklanishi bilan bog'liq iqtisodiy omillar ta'sirida shakllanganini ko'rsatadi.

Umuman olganda, grafik tahlili temir yo'l transporti faoliyatida yo'lovchi tashish hajmi, operatsion xarajatlar va daromadlar o'rtasidagi iqtisodiy muvozanatni ta'minlash muhim ilmiy va amaliy vazifa ekanini ko'rsatadi. Mazkur holat keyingi tahlil bosqichlarida transport tizimi samaradorligini integrallashgan ko'rsatkichlar asosida baholash hamda xarajat–daromad munosabatlarini chuqur iqtisodiy tahlil qilish zarurligini asoslaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tahlillar temir yo'l transporti faoliyatida iqtisodiy samaradorlikni baholashda kompleks yondashuvdan foydalanish zarurligini ko'rsatadi. 2015–2023-yillar davomida yo'lovchi tashish hajmi, operatsion xarajatlar va daromadlar dinamikasi o'rtasidagi nisbatlar transport tizimida samaradorlik faqat miqdoriy ko'rsatkichlar bilan emas, balki ularning o'zaro iqtisodiy muvozanati orqali aniqlanishi lozimligini tasdiqlaydi. Ayrim davrlarda yo'lovchi tashish hajmining pasayishi sharoitida ham operatsion xarajatlarning barqaror saqlanishi tizimda doimiy xarajatlar ulushi yuqori ekanini va ularni boshqarish orqali samaradorlikni oshirish uchun sezilarli imkoniyatlar mavjudligini anglatadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, temir yo'l transportining raqobatbardoshligi va uzoq muddatli barqaror rivojlanishi tashqi omillarga emas, balki ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarida ichki iqtisodiy muvozanatni ta'minlash darajasiga bevosita bog'liq. Daromadlar va xarajatlar o'sish sur'atlari o'rtasidagi tafovutlar transport tizimida moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash uchun xarajatlarni optimallashtirish va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish muhim ekanini ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, energiya tejankor texnologiyalarni joriy etish, infratuzilma xarajatlarini rejalashtirishni takomillashtirish hamda texnik xizmat ko'rsatish jarayonlarini modernizatsiya qilish istiqbolli yo'nalishlar sifatida namoyon bo'ladi.

O'tkazilgan tadqiqot asosida temir yo'l transporti samaradorligini oshirishga qaratilgan bir qator ilmiy-amaliy yo'nalishlarni rivojlantirish maqsadga muvofiqdir. Xususan, samaradorlikni baholashda yo'lovchi tashish hajmi bilan bir qatorda operatsion xarajatlar va daromadlar nisbatini aks ettiruvchi integrallashgan ko'rsatkichlardan foydalanish transport tizimining real iqtisodiy holatini yanada aniqroq aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, doimiy xarajatlar ulushi yuqori bo'lgan sharoitda xarajatlarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish, energiya va texnik xizmat bilan bog'liq sarflarni bosqichma-bosqich optimallashtirish samaradorlikni oshirishning muhim zaxirasi hisoblanadi. Quvvatlardan foydalanish darajasini oshirish esa transport xizmatlari tannarxini pasaytirish va moliyaviy natijalarni yaxshilash uchun muhim strategik omil sifatida qaralishi mumkin.

Umuman olganda, olib borilgan tahlil temir yo'l transporti tizimini rivojlantirishda iqtisodiy samaradorlikni oshirish, xarajatlar va daromadlar muvozanatini mustahkamlash hamda resurslardan foydalanish sifatini yaxshilash ustuvor ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Ushbu xulosalar kelgusida transport tizimi samaradorligini chuqurroq baholash, prognozlash va ilmiy asoslangan boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish uchun mustahkam metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://data.worldbank.org/indicator/is.air.good.mt.k1>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yildagi "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>
3. Address of the President of the Republic of Uzbekistan to the Oliy Majlis. January 24, 2020.
4. Venables, AJ (2007). Evaluating Urban Transport Improvements: Cost-Benefit Analysis in the Presence of Agglomeration and Income Taxation. *Journal of Transport Economics and Policy*, 41:173–188 p.
5. Kovrijnykh IV (2016) Analysis of the effectiveness of administration and organization / IV Kovrijnykh. – Barnul: AF SibAGS – 86s.
6. Zohidov A.A. (2018) Improving the effective management mechanism of the Central Asian transport system. *Iqt. science. doc. ...dis. Autoref.*, Tashkent.
7. Gulamov A.A. Improving the methodology of economic evaluation of the fixed capital of the railway company (in the example of JSC «Uzbekiston temir yollari»). *Iqt. science. doc. ...dis. Autoref.*, Tashkent 2020.
8. Yarashova V.K. Macroeconomic aspects of the development of the transport system of Uzbekistan. *Iqt. science. doc. ...dis. Autoref.*, Tashkent 2022.
9. Rakhimov H.Sh. Increasing the economic efficiency of the development of the country's transport infrastructure (in the example of railway transport infrastructures). *Iqt. science. Doctor of Philosophy diss. Abstract*, Tashkent 2021.
10. Frederick Starr S., Filat Yildiz, Martina Reiser etc. The New Silk roads: Transport and trade in Greater Central Asia. (2007) Monograph Central AsiaCaucasus Institute & Silk Road Studies Program, Washington, DC: Johns Hopkins University-SAIS. - 514 p.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2026. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>